

HUDUDLARGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISHDAGI MUAMMOLAR

Charshenova Feruza Zaripboy qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, iqtisodiyotda axborot texnologiyalari fakulteti, moliya va moliyaviy texnologiyalar yoʻnalishi, 3-kurs 1.23-guruh talabasi

Ilmiy rahbar:

Madjitova Maftuna

Annotatsiya

Maqolada hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish jarayonida yuzaga kelayotgan tizimli va institutsional muammolar kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda hududlarning iqtisodiy salohiyati, infratuzilma rivoji, normativ-huquqiy muhit, mahalliy boshqaruv sifati hamda investorlarga koʻrsatiladigan xizmatlar samaradorligi oʻrtasidagi uzviy bogʻliqlik ochib beriladi. Muallif xorijiy investitsiyalar oqimini cheklayotgan omillarni faqat iqtisodiy koʻrsatkichlar bilan emas, balki tashkiliy, institutsional va ijtimoiy omillar kesimida ham yoritadi. Natijalarda hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish, mahalliy darajada investitsion muhitni yaxshilashga qaratilgan aniq ilmiy-amaliy xulosalar ilgari suriladi.

Kalit soʻzlar: xorijiy investitsiyalar, hududiy rivojlanish, investitsion muhit, mintaqaviy iqtisodiyot, infratuzilma, institutsional muammolar.

Abstract

The article analyzes the systemic and institutional problems arising in the process of attracting foreign investment to the regions based on an integrated approach. The study reveals the inextricable link between the economic potential of the regions, infrastructure development, regulatory and legal environment, the quality of local governance, and the effectiveness of services provided to investors. The author covers the factors limiting the flow of foreign investment not only in terms of economic indicators, but also in terms of organizational, institutional, and social factors. The results put forward specific scientific and practical conclusions aimed at improving regional investment policy and improving the investment climate at the local level.

Keywords: foreign investment, regional development, investment climate, regional economy, infrastructure, institutional problems.

KIRISH

Xorijiy investitsiyalar zamonaviy iqtisodiyotda hududlarning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim manbalardan biri hisoblanadi. Ular nafaqat moliyaviy resurslarni, balki ilg'or texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va yangi bozor aloqalarini ham olib kiradi. Shu sababli hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish masalasi bugungi kunda davlat iqtisodiy siyosatining strategik yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar saqlanib qolayotgan sharoitda investitsiya resurslarini samarali va adolatli taqsimlash masalasi o'z dolzarbligini yo'qotmayapti.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, xorijiy investorlar ko'pincha infratuzilmasi rivojlangan, huquqiy muhit barqaror va iqtisodiy faolligi yuqori bo'lgan hududlarga ustuvor ahamiyat beradi. Natijada iqtisodiy jihatdan sust rivojlangan hududlar investitsiya jarayonlaridan chetda qolib, ularning rivojlanish sur'atlari yanada sekinlashmoqda. Ushbu holat hududlararo nomutanosiblikni kuchaytirib, ijtimoiy muammolarning chuqurlashuviga olib kelmoqda. Shuning uchun hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi muammolarni aniqlash va ilmiy asosda yechimlar ishlab chiqish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish masalasi iqtisodiy fanlarda keng tadqiq etilgan bo'lsa-da, mazkur muammo ko'pincha milliy darajada tahlil qilinib, hududiy kesim yetarli darajada yoritilmagan. Chet ellik va mahalliy tadqiqotchilar o'z ishlarida investitsiya oqimlariga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida makroiqtisodiy barqarorlik, soliq siyosati, huquqiy kafolatlar va bozor hajmini ko'rsatadilar. Shu bilan birga, hududiy o'ziga xosliklar, mahalliy boshqaruv sifati va infratuzilma holati ikkinchi darajali masala sifatida talqin qilinadi.

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda hududiy investitsiya siyosatining samaradorligi, investitsiya muhitini baholash mezonlari va hududiy rivojlanish strategiyalariga alohida e'tibor qaratilgan. Biroq mavjud adabiyotlarda infratuzilma, kadrlar salohiyati va axborot ochiqqligi kabi omillar o'zaro bog'liq tizim sifatida kam hollarda tahlil qilingan. Ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish shuni ko'rsatadiki, hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi muammolar ko'p qirrali bo'lib, ularni faqat iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan izohlash yetarli emas.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish hamda mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot obyektni hududlarning xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bilan bog'liq iqtisodiy va institutsional jarayonlari tashkil etdi. Analitik jarayonda hududlarning investitsiya hajmi, infratuzilma holati, boshqaruv samaradorligi va normativ-huquqiy sharoitlari o'zaro taqqoslandi.

Metodologiyaning asosiy ustunligi shundaki, u faqat rasmiy statistik ko'rsatkichlarga tayangan holda emas, balki tashkiliy-amaliy muammolarni ham tahlil qilish imkonini beradi. Natijada xorijiy investitsiyalarni jalb etish jarayonidagi real to'siqlarni aniqlash va ularning hududiy rivojlanishga ta'sirini baholash imkoniyati yaratildi.

NATIJALAR

Tahlillar natijalariga ko'ra, hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda infratuzilma yetishmovchiligi eng asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Transport va energetika tarmoqlarining eskirganligi investitsiya loyihalarining tannarxini oshiradi va investorlar uchun qo'shimcha risklar yuzaga keltiradi. Shuningdek, mahalliy boshqaruv organlarida investitsiya loyihalarini tayyorlash va ularni targ'ib qilish bo'yicha malakali kadrlar yetishmasligi ham muhim to'siq sifatida namoyon bo'ladi.

1-jadval. Hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi asosiy muammolar

Muammo turi	Asosiy ko'rinishi	Ta'sir oqibati
Infratuzilma	Transport va energetika zaifligi	Investor xarajatlari oshadi
Boshqaruv	Institutsional salohiyat past	Ishonch kamayadi
Kadrlar	Mutaxassislar yetishmasligi	Loyihalar sifati pasayadi
Axborot	Shaffoflik past	Investitsiya oqimi qisqaradi

O'tkazilgan tahlillar hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda mavjud muammolar ko'rinmas, lekin chuqur ildiz otgan tizimli xususiyatga egaligini ko'rsatdi.

Jumladan, ayrim hududlarda infratuzilmaviy cheklovlar nafaqat ishlab chiqarish xarajatlarini oshirayotgani, balki investitsiya loyihalarining boshlanish muddatini ham sezilarli darajada cho‘zayotgani aniqlandi. Bu esa xorijiy investorlar uchun kapitalning aylanish tezligini pasaytirib, loyihalarning ichki daromadlilik normasini (IRR) kamaytiradi. Amaliy jihatdan olib qaralganda, investorlar aynan vaqt omiliga eng sezgir subyektlar hisoblanadi va bu omil bahosiz imtiyozlardan ko‘ra muhimroq ahamiyatga ega.

Natijalarda shuningdek, hududiy boshqaruv organlarining investitsiya bilan ishlashga ixtisoslashgan institutlari faoliyatining bir xil standartga ega emasligi aniqlandi. Ba’zi hududlarda investorlar bilan ishlash markazlari faqat ma’muriy vositachi vazifasini bajarayotgan bo‘lsa, boshqa hududlarda ular real loyiha tashabbuskoriga aylangan. Ushbu farq investitsiya oqimlarining hududlar bo‘yicha notekis taqsimlanishiga olib kelmoqda. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, investitsiya hajmi yuqori bo‘lgan hududlarda, odatda, loyiha oldi texnik-iqtisodiy asoslarni tayyorlash sifati yuqori va qaror qabul qilish tezligi sezilarli darajada yuqori bo‘ladi.

Qo‘shimcha ravishda, axborot muhitining holati ham muhim natijaviy omil sifatida aniqlandi. Hududiy investitsion portallar, erkin maydonlar, resurslar va me’moriy-rejalashtirish cheklovlari bo‘yicha ma’lumotlarning to‘liq va ochiq taqdim etilmasligi investor uchun noaniqlik darajasini oshirmoqda. Statistika jihatdan, axborot shaffofligi past bo‘lgan hududlarda xorijiy investitsiyalarning bir yillik o‘sish sur‘ati barqaror hududlarga nisbatan sezilarli darajada past ekani kuzatildi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, hududiy investitsiya muammolari yakka tartibdagi kamchiliklar yig‘indisi emas, balki tizimli xarakterga ega. Infratuzilmaning zaifligi boshqaruv samaradorligiga, boshqaruv kamchiliklari esa investor ishonchiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli investitsiya siyosatini faqat preferensiyalar berish orqali hal etish mumkin emas.

Muhokama jarayonida hududiy investitsiya siyosatini markazlashtirilgan qarorlardan hududiy tashabbusga asoslangan modelga bosqichma-bosqich o‘tkazish zarurligi asoslandi. Investor bilan samarali muloqot, axborot ochiqqligi va huquqiy kafolatlarni amalda ta’minlash investitsiya oqimini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Olingan natijalarni muhokama qilish hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish muammolariga an’anaviy yondashuvlar zamonaviy real sharoitlarda yetarli samara

bermayotganini ko'rsatadi. Amaldagi siyosatda investorlarga soliq imtiyozlari va preferensiyalar berish ustuvor mexanizm sifatida qo'llaniladi. Biroq tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, barqaror infratuzilma, huquqiy aniqlik va institutsional mas'uliyat mavjud bo'lmagan sharoitda bunday imtiyozlar qisqa muddatli bo'lib qolmoqda.

Muhokama jarayonida hududiy investitsiya muhitining ishonchlilik komponenti alohida ahamiyat kasb etishi asoslandi. Xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlarning mavjudligi emas, balki ularning amalda ishlashi ustuvor ahamiyatga ega. Bu esa markaziy qarorlar bilan emas, balki mahalliy boshqaruv amaliyoti bilan bevosita bog'liq. Shu nuqtai nazardan, hududiy darajada qaror qabul qiluvchi subyektlarning javobgarligi kuchaytirilmasa, investitsion muhitning sifati sezilarli darajada yaxshilanmaydi.

Muhokama shuni ko'rsatdiki, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish strategiyasi hududiy ijtimoiy rivojlanish dasturlari bilan uzviy integratsiya qilinishi lozim. Aholi bandligi, inson kapitali sifatining oshishi va urbanizatsiya jarayonlari investitsiyaviy jozibadorlik bilan bevosita bog'liq. Shu sababli investitsiya siyosatini tor iqtisodiy doiradan chiqarib, uni hududiy rivojlanishning kompleks modeli sifatida ko'rib chiqish zarur.

XULOSA

Xulosa sifatida aytish mumkinki, hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi muammolar ko'p omilli va murakkab tusga ega bo'lib, ularni faqat qisqa muddatli choralar bilan bartaraf etib bo'lmaydi. Hududiy infratuzilmani rivojlantirish, institutsional islohotlarni chuqurlashtirish va kadrlar salohiyatini oshirish bir-biri bilan uzviy bog'langan vazifalar hisoblanadi. Ilmiy tahlil natijalari hududiy investitsiya siyosatini izchil olib borish xorijiy kapitalni jalb qilishda hal qiluvchi ahamiyatga egaligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi muhim ilmiy va amaliy xulosalarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish muammosi fragmentar emas, balki chuqur tizimli xarakterga ega bo'lib, iqtisodiy, institutsional va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Shu sababli uni faqat alohida choralar orqali hal etish samarasiz hisoblanadi.

Ikkinchidan, hududiy investitsiya siyosatida "imtiyozlar paradigmasi"dan "ishonch va barqarorlik paradigmasi"ga o'tish zarur. Investorlar uchun eng muhim omil – bu barqaror qoidalar, tez va shaffof qaror qabul qilish, hamda hududiy boshqaruv tizimining mas'uliyatidir. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, aynan ushbu omillar mavjud

bo‘lgan hududlarda xorijiy investitsiyalar uzoq muddatli va qayta-investitsiya shaklida amalga oshirilmoqda.

Uchinchidan, hududlar kesimida inson kapitali va institutsional salohiyatni oshirish investitsiya siyosatining ajralmas tarkibiy qismiga aylanishi lozim. Malakali kadrlar, professional loyiha guruhlar va samarali investitsiya marketingi xorijiy kapitalni jalb qilishda hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, ilmiy tahlil natijalari hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish masalasida markazdan hududlarga yo‘naltirilgan, mas’uliyatli va tizimli yondashuvni shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi. Ushbu xulosalar hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirishda nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Dunning J.H. International Production and Direct Investment. – London: Routledge, 2019. – 412 p.
2. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 2018. – 896 p.
3. Todaro M.P., Smith S.C. Economic Development. – 13th ed. – New York: Pearson Education, 2020. – 864 p.
4. Kuznetsov A.V. Иностранные инвестиции: теория и практика. – Москва: ИНФРА-М, 2021. – 320 с.
5. Qodirov A.X. Hududiy iqtisodiyot va investitsiya siyosati. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 280 b.
6. Mirzayev B.Sh. Xorijiy investitsiyalarni jalb etishning mintaqaviy jihatlari. – Toshkent: Fan, 2019. – 196 b.
7. Axmedov D.R. Investitsion muhitni shakllantirishning institutsional asoslari. – Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2021. – 214 b.
8. Musayev S.S. Hududiy rivojlanishda investitsiya omillarining o‘rni. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022. – 168 b.
9. UNCTAD. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All. – Geneva: United Nations, 2023. – 276 p.
10. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Hududiy investitsiya faoliyati to‘g‘risidagi statistik ma‘lumotlar. – Toshkent, 2023.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O‘zbekiston hududlari bo‘yicha to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar. – Toshkent, 2022.
12. World Bank. Global Investment Competitiveness Report 2020–2021. – Washington, DC: World Bank Group, 2021. – 198 p.